

УДК 598.2 (477)

В.І. Стригунов, О.Ю. Смаглюк

ОРНІТОФАУНА РОСЛИННИХ УГРУПУВАНЬ ВЕЛИКОБУРІМСЬКОГО ЛІСНИЦТВА

Представлено результати обліків птахів, проведених у травні 2014 р. на 4 геоботанічних профілях у лісах Великобурімського лісництва НПП «Нижньосульський». Встановлено перебування 44 видів 7 рядів. Загальна чисельність птахів склала 306 особин, в середньому – 76,5 ос./км. Проаналізовано систематичний склад орнітофауни лісництва, чисельність, розподіл за характером живлення та місяцями гніздування.

Ключові слова: орнітофауна, лісництво, національний природний парк «Нижньосульський», геоботанічний профіль, рослинні угруповання, чисельність.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ліси «Великобурімського» лісництва (1315 га) Державного підприємства «Золотоніське лісове господарство» включено до земель державної власності (18635,11 га) Національного природного парку «Нижньосульський», який наказом за № 435 Міністерства екології та природних ресурсів України був створений 4 листопада 2011 року.

Для названої території в літературі відсутні зведення щодо характеристики її рослинного вкриття і наземних хребетних тварин. Тому актуальним є розгляд сучасного стану гніздової орнітофауни та її зв'язків з лісовою рослинністю, яка має тут зональний характер.

Мета статті – дослідження видового складу і чисельності птахів на геоботанічних профілях в рослинних угрупованнях Великобурімського лісництва.

Матеріали і методи. Нами з 3 по 5 травня 2014 року, тобто в період оптимальний для виявлення більшості представників трав'яного ярусу широколистяних лісів, здійснювалися геоботанічні описи лісової рослинності Великобурімського лісництва. Вони виконувались, а також оброблялись згідно загальноприйнятої методики школи Браун-Бланке. Загалом зроблено 16 таких описів на 5 геоботанічних профілях. Виділено 4 рослинних угруповання: класів *Robinietaea*, *Quercus-Fagetea*, *Alnetea glutinosae* і порядку *Prunetalia* (матеріали у друці). Орнітологічні дослідження здійснювалися нами 27-28 травня 2014 року. На чотирьох геоботанічних профілях були проведені відносні обліки чисельності птахів [1]. Довжина лінійних маршрутів складала 1 км (окрім дендропарку – 800 м, дані перераховано на 1 км), ширина без обмеження смуги обліку. Обліки проводили в ранкові та в передвечірні години, коли активність птахів була найвища. Українські назви птахів подано за Г.В. Фесенко, А.А. Бокотей [2].

Результати та обговорення

Результати обліків – видовий склад і чисельність птахів на різних геоботанічних профілях, узагальнені в таблиці. На чотирьох геоботанічних профілях у лісах Великобурімського лісництва відмічено перебування 44 видів птахів 7 рядів: *Passeriformes* – 30 (68,2%), *Piciformes* – 5 (11,4%), *Columbiformes* – 3 (6,8%), *Falconiformes* – 2 (4,5%), *Strigiformes* – 2 (4,5%), *Apodiformes* – 1 (2,3%), *Cuculiformes* – 1 (2,3%).

Загальна чисельність облікованих птахів склала 306 особин, у середньому – 76,5 ос./км. Взагалі, їх реальна чисельність ще більша. Якщо рахувати співаючих самців за пару, то їх чисельність подвоїться, а з виводками збільшиться і у декілька разів. Але ми на першому етапі ставили за мету дослідити тільки їх видовий склад і відносно

чисельність. Явні доміанти за чисельністю 3 види: велика синиця (*Parus major*) – 55 ос. і 18,0%, польовий горобець (*Passer montanus*) – 44 ос. і 14,4% та зяблик (*Fringilla coelebs*) – 36 ос. і 11,8%. Сумарно вони склали майже 45% від загальної кількості птахів.

Таблиця

Результати відносних обліків птахів у рослинних угрупованнях
Великобурімського лісництва (ос./1 км)

Вид	Місце геоботанічного профілю									
	Дендропарк, описи 11, 12		Листяний ліс ур.Березове, описи 8,9,10		Сосновий ліс ур.Мохнач, описи 6,7		Листяний ліс (плакор і схил) описи 1-5		Всього	
	к-сть особин	%	к-сть особин	%	к-сть особин	%	к-сть особин	%	к-сть особин	%
<i>Accipiter gentilis</i>	-	-	-	-	1	2,1	-	-	1	0,3
<i>Buteo buteo</i>	-	-	-	-	-	-	1	2	1	0,3
<i>Columba palumbus</i>	1	1,0	-	-	-	-	-	-	1	0,3
<i>Streptopelia decaocto</i>	2	1,5	-	-	-	-	-	-	2	0,7
<i>Streptopelia turtur</i>	2	1,5	2	3,2	2	4,3	2	4	8	2,6
<i>Cuculus canorus</i>	-	-	2	3,2	-	-	-	-	2	0,7
<i>Asio otus</i>	-	-	-	-	1	2,1	-	-	1	0,3
<i>Athene noctua</i>	1	1,0	-	-	-	-	-	-	1	0,3
<i>Apus apus</i>	3	2,0	-	-	-	-	-	-	3	1,0
<i>Jynx torquilla</i>	1	1,0	-	-	-	-	2	4	3	1,0
<i>Picus canus</i>	-	-	1	1,6	-	-	2	4	3	1,0
<i>Dendrocopos major</i>	2	1,5	-	-	1	2,1	3	6	6	2,0
<i>Dendrocopos medius</i>	-	-	1	1,6	-	-	2	4	3	1,0
<i>Dendrocopos minor</i>	2	1,5	2	3,2	-	-	2	4	6	2,0
<i>Hirundo rustica</i>	1	1,0	-	-	-	-	-	-	1	0,3
<i>Anthus trivialis</i>	-	-	-	-	3	6,4	-	-	3	1
<i>Motacilla alba</i>	-	-	-	-	1	2,1	-	-	1	0,3
<i>Lanius collurio</i>	-	-	2	3,2	-	-	-	-	2	0,7
<i>Sturnus vulgaris</i>	10	7,0	-	-	-	-	3	6	13	4,2
<i>Garrulus glandarius</i>	-	-	1	1,6	-	-	-	-	1	0,3
<i>Corvus corax</i>	-	-	-	-	1	2,1	-	-	1	0,3
<i>Hippolais icterina</i>	1	1,0	3	5,0	-	-	-	-	4	1,3
<i>Sylvia atricapilla</i>	1	1,0	-	-	-	-	1	2	2	0,7
<i>Phylloscopus collibita</i>	-	-	-	-	1	2,1	-	-	1	0,3
<i>Phylloscopus trochilus</i>	-	-	-	-	2	4,3	-	-	2	0,7
<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	2		5	8,0	5	11,0	1	2	13	4,2
<i>Muscicapa striata</i>	5	-	2	3,2	1	2,1	2	4	10	3,3

<i>Ficedula hypoleuca</i>	4	3,0	3	5,0	3	6,4	4	8	14	4,5
<i>Ficedula albicollis</i>	1	1,0	-	-	-	-	1	2	2	0,7
<i>Erithacus rubecula</i>	2	1,5	1	1,6	-	-	2	4	5	1,6
<i>Luscinia luscinia</i>	2	1,5	4	6,4	-	-	-	-	6	2,0
<i>Turdus merula</i>	-	-	4	6,4	1	2,1	4	8	9	3,0
<i>Turdus philomelos</i>	3	2,0	2	3,2	1	2,1	4	8	10	3,3
<i>Parus caeruleus</i>	6	4,0	-	-	3	6,4	2	4	11	3,5
<i>Parus major</i>	31	21,0	9	14,5	8	17,0	7	14	55	18,0
<i>Sitta europaea</i>	1	1,0	-	-	-	-	1	2	2	0,7
<i>Cethria familiaris</i>	-	-	-	-	1	2,1	-	-	1	0,3
<i>Passer montanus</i>	44	30,0	-	-	-	-	-	-	44	14,3
<i>Fringilla coelebs</i>	13	9,0	11	17,7	9	19,0	3	6	36	11,7
<i>Chloris chloris</i>	4	3,0	2	3,2	-	-	-	-	6	2,0
<i>Acanthis cannabina</i>	1	1,0	-	-	-	-	-	-	1	0,3
<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	-	-	2	3,2	-	-	-	-	2	0,7
<i>Emberiza citrinella</i>	1	1,0	3	5,0	1	2,1	1	2	6	2,0
<i>Emberiza hortulana</i>	-	-	-	-	1	2,1	-	-	1	0,3
Всього (44 види)	147	100	62	100	47	100	50	100	306	100

Серед систематичних груп домінують представники ряду Passeriformes – 68,2% загальної кількості видів (рис. 1). Субдомінанти – Piciformes – 11,4%. Інші 5 рядів представлені незначною кількістю видів, трохи більше 20%.

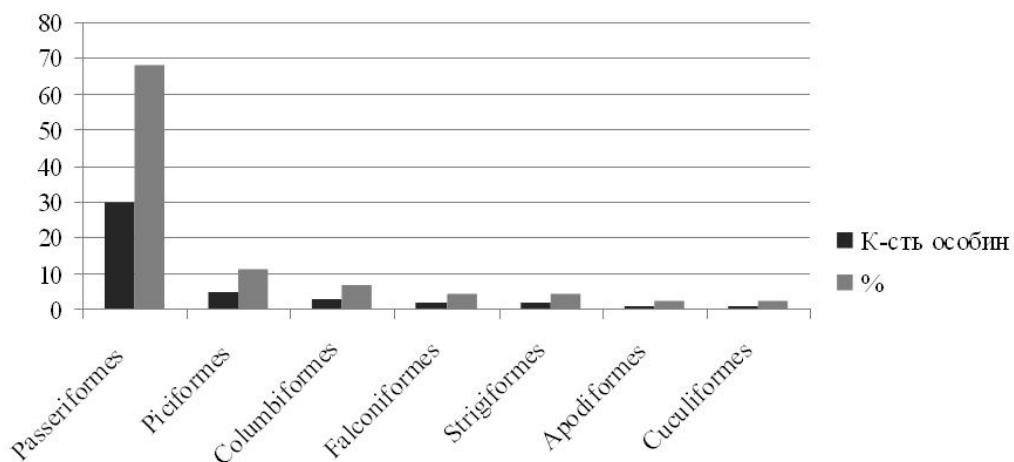

Рис. 1. Систематичний розподіл птахів Великобурімського лісництва

Аналіз розподілу птахів за характером живлення (рис. 2) свідчить про суттєве переважання комахоїдних видів (дятли, вівчарики, мухоловки, дрозди, синиці та ін.) – 28 і 63,6%, що є характерною рисою лісової орнітофауни. Ця група птахів виконує не тільки важливу роль консументів 2-3 порядків трофічних ланцюгів лісової екосистеми, але і в збереженні лісу від комах-шкідників під час їх масового розмноження. Майже в 3,5 рази менше рослиноїдних видів (голуби, вівсянки, зеленяк (*Chloris chloris*), коноплянка (*Acanthis cannabina*), костогриз (*Coccothraustes coccothraustes*)) – 8 і 18,2%. Плотоїдних (хижих) усього 4 види і 9,1%: міофаги – звичайний канюк (*Buteo buteo*), вухата сова (*Asio otus*), хатній сич (*Athene noctua*) і орнітофаг – великий яструб (*Accipiter gentilis*). Стільки ж і всеїдних птахів (4 і 9,1%): крук (*Corvus corax*), сойка (*Garrulus glandarius*), польовий горобець, зяблик.

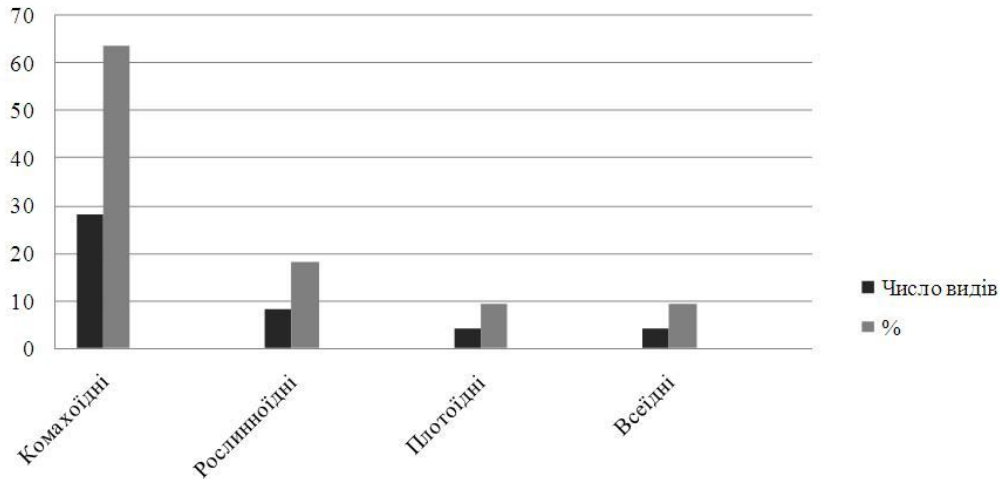

Рис. 2. Розподіл птахів Великобурімського лісництва по живленню

На діаграмі розподілу птахів за місцями гніздування (рис. 3) чітко помітна перевага у дольовій часті видів, які гніздяться в дуплах – 16 і 36,4% відповідно. Цей факт свідчить про стиглість деревної рослинності Великобурімського лісництва. Серед цих птахів найбільше: дятлів – 5 видів, мухоловок – 3 і синиць – 2 види. Друге місце займають кроногніздники – 13 видів і 29,5% відповідно. Разом вони, як деревні види (дендрофіли), складають майже 66% гніздових птахів лісництва. Набагато менше представників наземного способу гніздування – 8 і 18,2% и чагарникових – 4 і 9,2%. До синантропних ми віднесли сільську ластівку (*Hirundo rustica*) і польового горобця, яких відмітили у дендропарку, а до паразитних – зозулю (*Cuculus canorus*).

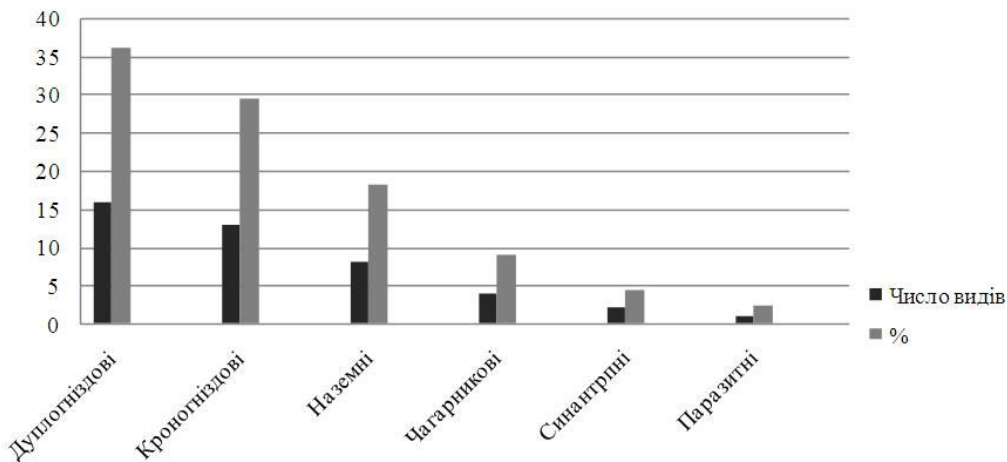

Рис. 3. Розподіл птахів Великобурімського лісництва по місцю гніздування

По геоботанічним профілям, де проводились обліки птахів, ми отримали наступні результати (табл.). Найбільша кількість видів і їх чисельність зареєстровані на лінійному маршруті в дендропарку с. Велика Бурімка – 27 видів і 147 ос./км. Насадження парку одні з найстаріших в лісництві, багато вікових дерев, яких не торкалась сокира. Рослинні угруповання представлені класами *Robinietaea* і *Quercus-Fagetea*, з включеннями видів широкої ценології і рудералів. Недарма тут і із 16 птахів дуплогніздників, відмічених у лісництві, гніздиться 13 (!). Свій внесок у різноманіття біотопів парку елементи людської діяльності – будівлі, клумби, майданчики. Видове багатство птахів на інших профілях значно менше. По кількості видів на третину, а по чисельності майже в 3 рази. Так в урочищі «Березове», представленому рослинними угрупованнями всіх класів (*Robinietaea*, *Quercus-Fagetea*, *Alnetea glutinosae*), і

розташованому біля р. Сули, відмічено усього 20 видів з чисельністю 62 ос./км. В урочищі «Мохнач», представленому в основному 50-60-річними сосновими насадженнями і невеликою домішкою інших рослинних угруповань (*Robinietea*, *Quercus-Fagetea*), зареєстровано 20 видів і всього 47 ос./км. І схожі дані отримані на профілі в листяному лісі, на плакорі і схилі правого берега Сули. Ця ділянка представлена викорчуваною шовковичною посадкою з насадженнями рослинних угруповань класів *Quercus-Fagetea*, *Alnetea glutinosae* і порядку *Prunetalia*. Притаманні види широкої ценології і рудерали. Зафіксовано 21 вид птахів при чисельності 50 ос./км. Видове багатство птахів останніх трьох виділів помітно рівніше.

Висновки

Ліси Великобурімського лісництва представлені штучними насадженнями з рослинних угруповань класів *Robinietea*, *Quercus-Fagetea*, *Alnetea glutinosae*, порядку *Prunetalia* із включеннями видів широкої ценології і рудералів. Усі вони мають важливу водорегулюючу, водоочисну, фаунозберігаючу функцію і заслуговують особливо бережливого до них ставлення в ході їх господарської експлуатації.

Нами в травні 2014 р. на чотирьох геоботанічних профілях у лісах Великобурімського лісництва відмічено перебування птахів 44 видів 7 рядів: *Passeriformes* – 30 (68,2%), *Piciformes* – 5 (11,4), *Columbiformes* – 3 (6,8%), *Falconiformes* – 2 (4,5%), *Strigiformes* – 2 (4,5%), *Apodiformes* – 1 (2,3%), *Cuculiformes* – 1 (2,3).

Загальна чисельність облікованих птахів склала 306 особин, у середньому – 76,5 ос./км. Явні доміанти за чисельністю 3 види: велика синиця – 55 ос. і 18,0%, польовий горобець – 44 ос. і 14,4% та зяблик – 36 ос. і 11,8%.

Встановлено переважання комахоїдних видів (дятли, вівчарики, мухоловки, дрозди, синиці та ін.) – 28 і 63,6%, що є характерною рисою лісової орнітофауни. Майже в 3,5 рази менше рослиноїдних видів – 8 і 18,2%. Плотоїдних (хижих) усього 4 види і 9,1%. Стільки ж і всеїдних птахів (4 і 9,1%). За характером гніздування переважають види, які гніздяться в дуплах – 16 і 36,4% відповідно. Друге місце займають кроногніздники – 13 видів і 29,5% відповідно. Разом вони, як деревні види (дендрофіли), складають майже 66% гніздових птахів лісництва. Набагато менше представників наземного способу гніздування – 8 і 18,2% та чагарникових птахів – 4 і 9,2%.

Найбільшу кількість видів і їх чисельність зареєстровано на лінійному маршруті в дендропарку с. Велика Бурімка – 27 видів і 147 ос./км.; в урочищі «Березове» – 20 видів із чисельністю 62 ос./км; в урочищі «Мохнач» – 20 видів і лише 47 ос./км. У листяному лісі, на плакорі і схилі правого берега Сули – 21 вид птахів при чисельності 50 ос./км.

Література

1. Новиков Г.А. Полевые исследования экологии наземных позвоночных животных / Г. А. Новиков. – Л.: Советская наука, 1949. – 602 с.
2. Фесенко Г.В. Птахи фауни України / Г. Фесенко, А. Бокотей. – К.: ТОВ «Новий друк», 2002. – 416 с.

References

1. Novikov, H.A. (1949). Terricole vertebrate ecology campestrial research. – L.: Soviet science. 602 p.
2. Fesenko, H.V., Bokotey, A.A. (2002): The birds Ukraine's fauna. – K.: Com. "NovyiDruk". – 416 p.

Summary. *Strigunov V.I., Smagluk O.U. The avifauna of the Velykoburimsky forestry floral groups.*

Introduction. *Information about floral cover and terricole vertebrates is absent in the named territory in literature. That is why the review of the nesting avifauna modern state and its links with forest vegetation, which has zonal character, is actual.*

Purpose. *The investigation of a avifauna and numerous of the Velykoburimsky forestry floral groups.*

Methods. *Bird censuses has been conducted in May, 2014 in 4 geobotanical profiles in the Velykoburimsky forestry in the National Park «Nyjnosulskyi». 16 forest vegetation descriptions in 5 geobotanical profiles were made according to the school of Brown-Blanke common methodic, from the 3d till 5th of May. 4 floral groups were distinguished: Robinietaea, Querco-Fagetea, Alnetea glutinosae class, Prunetalia inclusively the species of broad cenology and ruderals. Ornithology research has been conducted 27-28th of May. Relative record of bird number was made in four geobotanical profies. Linear track length war 1 km (except arboretum – 800 m, data recalculated in 1 km), width - as it was possible to hear and see.*

Results. *There are 44 species of 7 orders birds were defined: Passeriformes – 30 (68,2%), Piciformes – 5 (11,4%), Columbiformes – 3 (6,8%), Falconiformes – 2 (4,5%), Strigiformes – 2 (4,5%), Apodiformes – 1 (2,3%), Cuculiformes – 1 (2,3%). General number of the birds recorded was 306, in average – 76,5 b./km. There were 3 obvious dominants from the number: Parus major – 55 and 18,0%, Passer montanus – 44 and 14,4% and Fringilla coelebs – 36 and 11,8%. The biggest quantity of species and its number was registered in the arboretum of the village Velyka Burimka- 27 species and 147 ind./km; in the pass Berezove – 20 species and 63 ind./km.; in the pass Mohnach – 20 species and 47 ind./km and in the leafy forest, in the flatland and hill of the Sula right bank-21 species and 50 ind./km. Bird ecomorph test indicated the following distribution. By the nature of nutrition: insectivorous – 28 species and 63,6%, phytivorous – 8 species and 18,2%. Carnivorous and omnivorous – 4 species and 9,1 % accordingly. By the nature of nesting: hollownester- 16 species and 36,4% accordingly, headnesters – 13 species and 29,5%, terricole – 8 species and 18,2% and shrubby – 4 species and 9,2%.*

Conclusion. *The woods of Velykoburimskyi forestry have an important water-regulation, water-cleaning, fauna-saving function and deserve to be treated carefully in household exploitation as part of newly made nature national park.*

Key words: *avifauna, forestry, nature national park «Nyjnosulskyi», geobotanical profile, floral groups, number.*

КПІ ДВНЗ КНУ, м. Кривий Ріг
КНУ ім. Тараса Шевченка, м. Київ

Одержано редакцією 22.10.2015
Прийнято до публікації 29.10.2015